

Жыраулар жырлаған мәселелерге бодандыққа қарсы, еркіндікті аңсау тұрғысынан келіп, көркемдік-эстетикалық, өре-деңгейі, шеберлігі, дүниетанымын саралай отырып, қоғамдық-әлеуметтік, тарихи-саяси рухани жағдайларға баға бергендей болдық.

Ұлттық әдебиетімізде ғасырлар бойы жырланған бодандық және тәуелсіздік идеясы қалыптасқан дәстүр мен жалғастық сияқты философиялық ұғымдар өз жалғасын тапты. Сөйтіп, жыраулар ұлттық болмысты, өршіл рухты, азаттықты ерекше сезіммен, тереңдікпен жырлап көрсеткен.

Тарихи-әдеби дәйектер жыраулар поэзиясында танымдық көрініс тапқан. Оның қазақ қоғамының дамуына, рухани ықпалы болған. Демек, жыраулар бодандыққа қарсы болжам жасап, еркіндік мәселесін аңсаған. Жыраулар поэзиясы егемен елдің өшпейтін рухымен осылай астасып жатыр.тәуелсіздік, еркіндік, азаттық идеясы жыраулар поэзиясының құдірет күші деп білуіміз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Назарбаев Н.Ә. «Тарих толқанында» – Алматы: Атамұра. – 1999. –295 б.-кітап
- 2 Әуезов М. 20 том. Шығармашылық жинағы 15т.–Алматы: Жазушы.–1984. –258 б.-кітап
- 3 Уәлиханов Ш.Ш. Таңдамалы жинақ 5т, 1 том –Алматы: Жазушы. – 1961. –196 б.-кітап
- 4 Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш – Алматы: Атамұра, –2003. –320 б.-кітап
- 5 Бердібай Р. Бес томдық шығармашылық жинағы 3 том. –Алматы: Қазығұрт. – 2005. –446 б.-кітап
- 6 Мағауин М.Қазақ хандығы дәуіріндегі әдебиет –Алматы: Жазушы. – 1992. –176 б.-кітап
- 7 Тұрсынов Е. Қазақ ауыз әдебиетін жасаушылардың байырғы өкілдері. –Алматы: Ғылым. – 1976. –158 б.-кітап
- 8 Бес ғасыр жырлайды 1 том –Алматы: Жазушы. – 1984. –254 б.-кітап
- Жеті ғасыр жырлайды. –Алматы: Жазушы. – 2004. –400 б.-кітап

References:

1. Nazarbaev N.Ä. «Tarih tolqanynda» – Almaty: Atamūra. – 1999. –295 b.-kitap
2. Äuezov M. 20 tom. Şyğarmaşylyq jinağy 15t.–Almaty: Jazuşy.–1984. –258 b.-kitap
3. Uälihanov Ş.Ş. Tañdamaly jinaq 5t, 1 tom –Almaty: Jazuşy. – 1961. –196 b.-kitap
4. Baitürsynov A. Ädebiet tanytqyş – Almaty: Atamūra, –2003. –320 b.-kitap
5. Berdibai R. Bes tomdyq şyğarmaşylyq jinağy 3 tom. –Almaty: Qazyğürt. – 2005. –446 b.-kitap
6. Mağauin M. Qazaq handyğy дәuirindegi әdebiet –Almaty: Jazuşy. – 1992. –176 b.-kitap
7. Türsynov E. Qazaq auyz әdebietin jasauşylardyñ baiyrğy ökilderi. –Almaty: Ğylym. – 1976. –158 b.-kitap
8. Bes ğasyr jyrlaidy 1 tom –Almaty: Jazuşy. – 1984. –254 b.-kitap Jeti ğasyr jyrlaidy. –Almaty: Jazuşy. – 2004. –400 b.-kitap

МРНТИ 17.07.41

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.47>

¹Тұяқбаев F., ²Cengel H. K.

¹Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қызылорда, Қазақстан,

²Қажы Байрам Уәли университеті,
Анкара қ. Түркия

Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «ТӘУЕЛСІЗДІК ДӘУІРІ» ЕҢБЕГІНІҢ ЖАНРЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІГІ ЖӘНЕ ТАРИХИ МАҢЫЗЫ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» аты еңбегінің жанрлық ерекшелігі және тарихи маңызы туралы айтылған.

Автор отандық және шетелдік әдебиеттанушы-жанртанушы ғалымдардың пікірлерін сараптай отырып Н.Назарбаевтың аталған еңбегін мемуарлық шығарма деген қорытынды-түйін жасайды. Ол үшін мемуарлық шығармаға қойылатын талаптар мен жанрлық ерекшеліктерін зерделей отырып, шығармадан бірнеше мысалдар алған.

Мемуар жанры, оның жазылу формасы мен тілдік-стильдік ерекшелігіне, авторлық баяндау, деректілік т.б. сипаттарына қарай естелік-очерк, естелік-эссе сияқты түрлеріне тоқталады.

Н.Назарбаев еңбегінің көркем-композициялық құрылымы, авторлық шеберлік мәселелері сөз болады.

Мемуарлық шығарма деректілікке құрылып, публицистикалық стилде жазылады. Сондықтан оның тарихи маңызы ерекше. Автор Н.Назарбаев еңбегінің тарихи және тағылымдық маңызына да тоқталады. Мемлекет басқарған бірінші басшы ретінде өз тәжірибесінен жазылған мемуарлық еңбектің Қазақстанның тәуелсіздік кезеңіндегі тарихын жасаудағы құнды дереккөз ретінде бағалайды.

Түйін сөздер: әдебиеттану, жанртану, мемуар, естелік, тарих, авторлық баяндау, композициялық құрылым, жанр, деректілік, тіл мен стиль

¹Tuyakbaev G., ²Cengel H. K.

¹Korkyt Ata Kyzylorda State University,

²University of Haji Bayram,
Wali Turkey, Ankara

GENRE FEATURE AND HISTORICAL SIGNIFICANCE OF N.A.NAZARBAYEV'S WORK «THE EPOCH OF INDEPENDENCE»

Abstract

The article describes the genre features and historical significance of the First President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev's work "The Epoch of Independence." After having analyzed domestic and foreign scholars' views on the literary genre, the author comes to the conclusion that N. Nazarbayev's work is a memoir. Studying the requirements for memoirs and genre features, he has given some examples from the work.

A genre of memoir, depending on various characteristics, such as its performance form, linguistic-stylistic features, the author's narration, sources and other types, is divided into memoir- feature article and memoir-essay. The author pays more attention to them.

Much attention will be paid to the discussion of such issues as the artistic- compositional structure of his work and N. Nazarbayev's authorship.

The memorial work is based on the source and carried out in a journalistic style, therefore its historical significance is unusual. The author emphasizes the historical and educational significance of N. Nazarbayev's work. The author evaluates the First State Head's memorial work from his own experience as a valuable source in the history of Independent Kazakhstan.

Keywords: literary studies, genre studies, memoirs, history, an author's narration, a compositional structure, genre, a source, language and style

¹Туюкбаев Г., ²Сенгел Н. К.

¹Кызылординский государственный университет имени Коркыт Ата,

Кызылорда, Казахстан

²Университет Хаджи Байрам Уали,
Анкара, Турция

ЖАНРОВАЯ ОСОБЕННОСТЬ И ИСТОРИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТРУДА Н.А. НАЗАРБАЕВА «ЭПОХА НЕЗАВИСИМОСТИ»

Аннотация

В статье раскрываются жанровые особенности и историческое значение произведения Первого Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева «Эпоха независимости». Проанализировав взгляды отечественных и зарубежных ученых на литературный жанр, автор приходит к выводу, что работы Н. Назарбаева являются мемуарами. Изучая требования к мемуарам и жанровым особенностям, он привел несколько примеров из работы.

Жанр мемуаров, в зависимости от различных характеристик, таких как форма исполнения, лингвистически-стилистические особенности, авторское повествование, источники и другие типы, подразделяется на мемуарную статью и мемуар-очерк. Автор уделяет им больше внимания.

Большое внимание будет уделено обсуждению таких вопросов, как художественно-композиционная структура его творчества и авторство Н. Назарбаева.

Мемуарная произведение основана на источнике и выполнена в публицистическом стиле, поэтому ее историческое значение необычно. Автор подчеркивает историческую и просветительскую значимость творчества Н. Назарбаева. Автор оценивает мемориальную работу первого главы государства по собственному опыту как ценный источник в истории Независимого Казахстана.

Ключевые слова: литературоведение, жанроведение, мемуары, история, авторское повествование, композиционная структура, жанр, источник, язык и стиль

1. Кіріспе. Әлемдік шығармашылық үдерісте мемлекет басқарған қайраткерлердің, саясаткерлердің, мемлекет басшыларының көмекшілері мен референттерінің, өнер қайраткерлері мен жазушылардың естелік жазуы бұрыннан бар үрдіс. Ұлыбританияның экс-премьер-министрі Уинстон Черчилльдің «Екінші дүниежүзілік соғыс», Америка құрама штаттарының мемлекеттік хатшысы болған Мадлен Олбрайттың «Мемлекеттік хатшы ханым», Жан Монненің «Шындық және саясат» сияқты ғұмырнамалық кітаптары оқырман сүйіп оқитын шығармалар қатарында. Қазақстанды ұзақ жылдар бойы басқарған, мемлекет және қоғам қайраткері Д.А.Қонаевтың «Өттің дәурен осылай» атты ғұмырнамалық кітабы да Кеңестік кезеңдегі Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық, мәдени-рухани жағдайы, елдің өсіп-өркендеуіне ерекше еңбек сіңірген белгілі тұлғалар, «Орталықтың» ұлттық республикаларға деген көзқарасы туралы мол мағлұмат беретін шежіре-тарих десек те болады.

2. Әдістеме. Тарихи тұлғалардың естеліктерін сала-сала, серия-серия етіп жүйелей жариялау, кітап етіп шығару да бұрыннан бар. Э. Золя, Г. Мопассан, О. Бальзак, Э. Хемингуэй, А. Пушкин, Н. Некрасов, И. Тургенев, Л. Толстой, Ф. Достоевский, А. Чехов және басқа да мәдениет пен өнердің өкілдерінің, атақты ғалымдардың өмірі туралы естеліктердің жеке адамның кісілік келбетін ашып, ұлттың мәдени-рухани өміріндегі орнын анықтауда маңызы ерекше. XVIII ғасырдың соңғы ширегі мен XIX ғасырдың бас кезінен бастау алатын осы дәстүр орыс әдебиетінде бүгінгі күнге дейін сабақтасып келеді. Ал әдебиеттанушы ғалымдардың пікірінше қазақ әдебиетіндегі ғұмырнамалық шығарманың бастауы М.Х. Дулатидың «Тарих-и Рашиди» еңбегі. «Мырза Хайдар «Тарих-и Рашиди» еңбегінде 1346-1546 жылдар аралығындағы Орталық Азия, Тибет, Ауғанстан, Кашмир, Иран тіпті, Иракқа да қатысты көптеген тарихи оқиғаларды баяндайды... Ғұмырнамалық әдеби еңбегін жазу барысында Мырза Хайдар қоғамдық шындықты басты принцип ретінде ұстайды...» [1, 11-б.].

Тәуелсіз Қазақстанның құрылуы, оның әлемдік аренадағы алғашқы қадамдары мен саяси-экономикалық ұстанымы, қазақ мемлекеттілігін қалыптастырудағы жүзеге асырылған реформалар туралы жазылған мемуарлық шығармалар ұлттық тарихымыз, бүгінгі және келер ұрпақ үшін қажет құнды ғылыми-танымдық дереккөз екендігі белгілі. Осындай деректілік, тарихи-тағылымдық маңызы ерекше құнды шығармалар қатарында Қазақстанның тұңғыш президенті Н. Назарбаевтың мемуарлық еңбектерін айтуымызға болады. Егемен еліміздің іргетасының қалануы, оның қалыптасу кезеңдері мен ел Тәуелсіздігінің баянды болашағы жолында ерекше еңбек сіңірген тұлғалар туралы Елбасымыз Н. Назарбаевтың бірнеше тарихи-публицистикалық кітаптары жарық көріп, оқырман тарапынан ыстық ықыласқа бөленді. «Қазақстан жолы» (2012), «Тарих тағылымдары және қазіргі заман» (1997), «Сындарлы он жыл» (2003), «Тарих толқынында» (1999), «Тәуелсіздік белестері» (2012), «Ғасырлар тоғысында» (2003) т.б. Н. Назарбаев қаламынан туған кітаптар қазір әлемнің бірнеше тіліне аударылды.

3. Нәтижелер. 2017 жылы жарық көрген Н. Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» еңбегі «Мемлекетіміздің дүниеге келуі. Қазақстанның бірінші жаңғыруы (1991-1995 жылдар)», «Ұлы бетбұрыс. Қазақстанның екінші жаңғыруының басталуы (1996-1999 жылдар)», «Қияға құлаш сермеу. Қазақстанның екінші жаңғыруы (2000-2010 жылдар)», «Қалыптасқан мемлекет. Қазақстанның үшінші жаңғыруы (2010 жылдар)» атты 4 тараудан тұрады.

Әдеби үдерісте көрініп, оқырман қолына тиген кез келген шығармаға байланысты пікір білдіру, оның жанрлық, көркем-поэтикалық ерекшеліктеріне назар аударып, зерттеп-зерделеу әдебиеттану ғылымының басты міндеті. Осы ретте Н. Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» атты еңбегінің жанрлық, тақырыптық-идеялық, көркемдік-стильдік ерекшелігі мен тарихи-тағылымдық маңызы туралы зерделеу де ғылым үшін өзекті мәселенің бірі.

Француздың көрнекті жазушысы А. Стендаль: «Мен өз тарихымды жазуға тиістімін; ол жазылып біткен кезде мен ақыр соңында өзімнің қандай болғанымды; көңілді әлде мұңды болғанымды,

ақылды немесе ақымақ болғанымды, ержүрек немесе қорқақ болғанымды және ең бастысы бақытты немесе бақытсыз болғанымды білер едім», - дейді [2,8-б.]. Ғұмырнамалық кітапты жазудың осындай мақсат-міндеті тұрғысынан қарар болсақ, Тәуелсіз Қазақ елінің тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстанның тәуелсіздіктен кейінгі тарихы, жеткен жетістіктері мен бағындырған белестері, алғашқы қиындықтар, өз басынан өткізген, сезінген, куә болған оқиғалар туралы жазуы заңды. Қазақстанды бүгінде әлем танып, мойындаған мемлекеттер қатарына қосуда Н.Назарбаевтың еңбегі ерекше. Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасу тарихының ең бірінші куәгері де, жүзеге асырушысы да Н.Назарбаев. Сондықтан тұңғыш Президент естеліктері тәуелсіз Қазақстанның даму тарихын зерттеушілер үшін құнды дерек. Ең бастысы, жас ұрпақты елжандылыққа, ұлтжандылыққа, мемлекетшілдікке тәрбиелеуде атқарар маңызы жоғары.

Талқылау. Естелік - автордың өзі жазып отырған уақыт кезеңі, заман, қоғам және сол кезеңдегі тарихи тұлғалар туралы деректілікке құрылып, публицистикалық стилде жазылатын жанр. Көп жағдайда автордың жеке жадына және өзі куә болған, бақылаған оқиғалар туралы жеке әсерлеріне негізделетіндіктен естелікте басқа дереккөздерде байқала бермейтін эмоционалды-психологиялық көңіл-күй де көрініс береді. Ең бастысы, естелік жанрында көркем ой мен тілден гөрі нақтылық, деректілік алға шығады. Сонымен бірге ғұмырбаяндық сипат басым болғандықтан басқа жанрларға қарағанда адам мен уақыттың арасындағы байланыс та анық көрінеді. Мемуартанушы Н.Ақыш: «Өзі өмір сүрген кезеңдегі қоғамдық-әлеуметтік ортаны, уақыттың тарихи-саяси сипатын, өз кезінде өмір сүрген белгілі тұлғалардың шынайы бейнелерін жасау, бір сөзбен айтқанда, замана ағымын суреттеу автордан үлкен жауапкершілік әлеуетті қажет етеді», - дейді [3,8-б.]. Осындай әдеби қасиеттерін: авторлық баяндау, тілі мен стилі, деректілік, идеялық мазмұн т.б зерделей келе Н.Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» еңбегін ғұмырнамалық шығарма деп айтуымызға толық негіз бар. «Тәуелсіздік дәуірі» ел дамуының елеулі кезеңдерін қамти отырып, әлемдік өркениетте қазақстандық моделдің қалай танылғандығынан да сыр шертеді. Кітапта Тәуелсіз Қазақ елін әлеуметтік-экономикалық, мәдени-рухани жағынан дамытып, мемлекет ретінде саяси жүйесін қалыптастырудағы қиын кезеңдер шынайы баяндалған. Автор кітаптың алғұсөзінде: «Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарының бірінде мен альпинистер тобымен Алатаудың мұзарт шыңын бағындыруға шықтым. Шың басына тігілген, тау желінің күшімен құлаш жая желбіреген байрақтың әсері әлі күнге менің есімде...», - дейді [4,17-б.]. Үзіндіден кейіпкер-автордың ішкі жан-сезімі, көңіл-күйі анық көрінеді. Шың басында желбіреген Көкбайрақ образды түрде әлемдік өркениеттегі Қазақстанның орнын көрсетіп тұрғандай. Автордың осы тебіреніске толы жолдары оқырман, соның ішінде жас ұрпақ үшін айтары көп тағылымды тарих. Автордың сөзінен ұлтын, елін сүюдің, оның әр жетістігіне қуана білудің өнегесін көре аламыз.

Субъективтік таным ылғи да тарихты ой елегінен өткізіп, саналы түрде безбенге салып, бағамдап, белсенді түрде әлеуметтік өмірдің, тарихи дамудың, тарихи оқиғалар мен тұлғалардың бағасын беріп отырады. Осы ретте орыс ғалымы С.В.Павловскаяның: «Тарих ғылымы қазіргі кезде жеке тұлғаға, оның ішкі жан дүниесіне, тарихи оқиғаларды қабылдауына ерекше көңіл бөліп отыр. Белгілі бір кезеңде өмір сүрген адамдардың психологиясы, рухани өмірінің деңгейі, қоғамдық санасы, ойы, сезімі, көңіл-күйі көрініс тапқан жеке тарихи деректерін (күнделіктер, естеліктер, хаттар) тарихи дерек көзі ретінде зерттеу тарихқа жана көзқараспен қарауға мүмкіншілік береді, тарихи дерек көздерінің кешенін кеңейте түседі», - [5,3-б.] деген тұжырымы естелік жанрындағы жазылған шығармалардың ғылыми құндылығын көрсетеді. Осы ретте Н.Назарбаев кітабында зерттеушілер үшін көптеген деректердің бар екендігін айта кетуіміз керек. Президент ретіндегі халыққа арнаған 1997 жылғы алғашқы жолдауын жасау үшін қаншама талдау, саяси-экономикалық сараптау, сана елегінен өткізу жүргізілгендігі туралы: «1996 жылдың сәуір айында құрамына ғалымдар, мемлекеттік органдардың басшылары, сарапшылар кірген Жоғары экономикалық кеңес құрдым.

Бұл орайда біз халықаралық тәжірибеге жүгіндік. Қазақстандағы Біріккен Ұлттар Ұйымы Даму бағдарламасының қолдауы арқасында Гарвард университетімен байланыс орнатып, стратегиялық жоспарлау бойынша семинар өткізудің мүмкіндігі туды. 1997 жылдың сәуірінде қазақстандық мамандар тобын Гарвард университетіне жоғары лауазымды қызметкерлерге арналған семинарға аттандырдым, - дейді [4,113-б.]. Үзіндіден Н.Назарбаевтың саяси, тарихи маңызы ерекше алғашқы Жолдауын жасауы, оған дайындық т.б. мәселер туралы мәлімет алуымызға болады. Бір айта кетерлігі, тек құрғақ мәлімет қана емес, жолдауға дайындық үстіндегі саяси, экономикалық, әлеуметтік мәселелермен қоса психологиялық жағдайларды да анық көре аламыз.

Ел тарихындағы аса маңызды мәселенің бірі – мемлекет астанасының көшірілуі. Әрине, жаңадан құрылып жатқан жас мемлекет үшін бұл тарихи таңдаудың оңайға түспегені белгілі. Осы идеяның авторы ретінде оның қандай жағдайда жүзеге асырылғандығы, тың, жаңа бастамаға деген ел зиялылары мен депутаттық корпусының көзқарасы туралы өз естелігінен басқа шынайы деректің болуы да мүмкін емес. «Жаңа бастамаға сенімсіздік танытып, сары уайымға салынатындар аз емес екенін білсем де, Астананы көшіру туралы шешімге келдім. Сол шешімді кейінге қалдырғым келмеді...

Көпшілігі мұны құрғақ қиял деп білді. Ал таяз ойлайтын кейбіреулердің ойынша, астананы ауыстыру мемлекет мүддесінен емес, менің, себебі өздеріне ғана белгілі, жеке қалауым екен. Қысқасы, дәл сол сәтте осы батыл бастаманы көп ешкім қолдай қойған жоқ [4,119-б.],-дейді. Естелік жанрының басты ерекшеліктерінің бірі өзі суреттеп отырған оқиғаға не тарихи тұлғаларға, сондай-ақ басқа да құбылыстарға байланысты автордың жеке көзқарасының көрініс беруі. Естелік автордың өзі қатысып, көзі көрген көптеген фактілер мен өмірлік тәжірибе негізінде жазылады. Сондықтан онда оқиғалар мен әлеуметтік-экономикалық, идеялық-саяси және рухани өмірдің түрлі әлеуметтік топтарымен қалай қабылданып, қалай бағаланғанын да көре аламыз. Жоғарыдағы үзіндіден осы мәселе анық көрінеді.

Астананың көшірілуі туралы мына деректердің орны ерекше: «1997 жылдың 20 қазанында оқиға барысын жеделдету үшін «Ақмола қаласын Қазақстан Республикасының астанасы деп жариялау туралы» қаулы мәтінін ауызша айтып, жазғыздым және дәл сол күні осы қаулыға қол қойдым. Осы қаулыға сәйкес, Ақмола 1997 жылдың 10 желтоқсанынан бастап республика астанасы болды.

1997 жылдың 12 желтоқсанында, жаңа астанада бірқатар ел басшыларының – С.Демирел (Түркия), И. Каримов (Өзбекстан), А.Акаев (Қырғызстан), Э.Рахмонның (Тәжікстан) қатысуымен жоғарғы деңгейдегі бірінші халықаралық кездесу өтті [4,121-б.]. Бірінші назар аударатын мәселе Н.Назарбаевтың қаулы мәтінін өзі дайындауы. Мемлекет басшысы ретінде оның қарамағында осы мәселемен айналысатын қаншама қызметкерлер бар екені белгілі. Дей тұрғанмен Елбасының Елордасына қатысты алғашқы құжатты өзінің дайындауының да өзіндік сыры бар. Екіншіден, естелік Елордамызда халықаралық деңгейде өткен алғашқы кездесу туралы нақты, дәл, шынайы ақпарат береді.

Мемуардың жанрлық ерекшеліктерін түсіну үшін алдымен оның жазылу мақсатын анықтап алу қажет сияқты. Естеліктің ең басты ерекшелігі оның белгілі бір объектіге (өзінің балаларына, отбасы мүшелері мен әулетіне, замандастарына немесе қалың жұртшылыққа) арналып жазылуында. Автор алдына қойған мақсатына қарай өз естелігін түрлі формада жазуы мүмкін. Жазушының өз шығармасын оқырманға жеткізудің жолын іздейтіні сияқты, естелік жазушы да өзінің жадында қалған естелігін оқырманға жеткізудің түрлі жолдарын қарастырады. Өмірден көргені, есінде қалғаны біреу болғанымен, оны жеткізудің сан түрлі жолдары бар. Осыдан барып естеліктің бірнеше формасы шығады.

Естелік кітаптары көбіне мынадай бағытта жазылып келеді: мемлекет басшыларының ел басқару тәжірибесі туралы ой бөлісуі. Бұндай естеліктер көбіне естелік-очерк, естелік-эссе түрінде жазылады. Екінші, танымал қайраткерлердің, жазушылардың т.б. сүйген жарлары жазған естелік кітаптары (Мұстафа Шоқайдың жары Мария Шоқай жазған естелік); үшінші, жазушылардың немесе басқа да қоғам қайраткерлерінің, ғалымдардың шәкірттері, көмекшілері, хатшылары, т.б. жазған естелік кітаптар (М.Әуезов туралы З.Қабдоловтың «Менің Әуезовім») т.б.

Мемуардың жанрлық ерекшелігіне қатысты пікірлердің басым бөлігі оны аралық жанр, туыстас жанрлардың қосындысы ретінде қарастырып келеді. Мәселен, Т.М.Колянич: «Мемуардың күрделілігі лирикалық повестің, ғұмырнамалық баяндаудың, әдеби портреттің және басқа да жанрлардың қасиеттерін жинақтауында», -дейді [6, 8-б.]. Ал Н.Лейдерман: «Мемуарлық прозаның басты ерекшелігі оның синтездік қасиетінде. Ал соңғы кезде ғалымдар мемуарлық баяндауды аралық жанрға жатқызып жүр» [7, 15-б.], - деген пікір білдіреді.

Жанртанушы ғалымдардың осы пікірлерін саралай отырып, ой түйіндейтін болсақ Н.Назарбаев тұңғыш Президент ретінде мемлекетіміздің қалыптасуы мен өркендеуінен сыр шертетін өз туындысын қалың оқырманға, ел болашағы – жастарға арнап жазғандығын көреміз. Ғұмырнамалық шығармада «Мемлекетіміздің дүниеге келуі» мен «Қалыптасқан мемлекетке» дейінгі өркендеу жолы суреттелген. Осы аралықтағы қиындықтар мен жетістіктер, тәуелсіздікті баянды ету жолындағы қажырлы қайрат пен күрескерлік рух анық көрінеді. Жас мемлекеттің қалыптасу тарихы шынайы деректермен берілген.

Ғұмырнамалық шығарманың композициялық құрылымын автор мемлекеттің қалыптасу тарихының әр кезеңімен байланыстырып сатылай құра алуы шығарманың тұтастығына, мазмұн жүйелілігіне қызмет етіп тұр. «Мемлекетіміздің жүниеге келуі», «Ұлы бетбұрыс», «Қияға құлаш сермеу», «Қалыптасқан мемлекет» атты төрт тарау – үш жаңғыру тарихи сабақтастық пен қаламгердің ой ағысының тұтастығын көрсетеді. Автор ел басқару ісіндегі тәжірибесімен бөлісе отырып, оқырманды тәуелсіз жас мемлекеттің әлемдік өркениетке ұмтылған әр қадамынан хабардар етеді.

4. **Қорытынды.** Қорыта айтқанда, Н.Назарбаевтың «Тәуелсіздік дәуірі» еңбегі - ғұмырнамалық шығарма. Нақтылығы, деректердің молдығы жағынан естелік-очерк түріне жақын, ал ой, сана ағымы, ішкі тебіреніс пен толғаныс көрінетін тұстары естелік-эссе түріне жатады деп пайымдауымызға болады. Жалпы, естелік жанры метажанр, яғни көп қырлы синтездік жанр. Оның бойында әдеби туындыға да, публицистикалық жанрға да қатысты қасиеттер бар. Осы тұрғыдан қарар болсақ, естеліктің ішкі түрлерінің (естелік-эссе, естелік-очерк, естелік-сұхбат, естелік хат) табиғатында да жанрлық белгілердің араласып келуі заңды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1 Жемени И. Мырза Хайдар Дулат (1499-1551) тарихшы-қаламгер. Монография. – Алматы: Зерде, 2007. 360 бет.

2 Стендаль А. Собр. Соч. – Москва: Правда, 1959.

3 Ақыш Н. Қазақ мемуарлық романы. – Алматы: Арда, 2010. – 416 бет.

4 Назарбаев Н. Ә. Тәуелсіздік дәуірі. – Астана, 2017. – 508 б.

5 С.В.Павловская. Воспоминания и дневники отечественных историков как исторический источник изучение общественно-политической и научно-педагогической жизни России конца XIX – начала XX веков. Автореферат на соисканий кандидат исторических наук. 2006 г. Россия. Нижний Новгород.

6 Колядич Т.М. Воспоминания писателей: проблемы поэтики жанра. – Москва., Мегатрон, 1998.

7 Лейдерман Л. Движение и времени и законы жанра: Жанровые закономерности развития советской прозы 60-70-е годы. Свердловск. 1982.

References:

1. Jemenei I. Myrza Haidar Dulat (1499-1551) tarihsy-qalamger. Monografiya. – Almaty: Zerde, 2007. 360 bet.

2. Stendäl A. Sobr. Soch. – Moskva: Pravda, 1959.

3. Aqyş N. Qazaq memuarlyq romany. – Almaty: Arda, 2010. – 416 bet.

4. Nazarbaev N. Ä. Täuelsızdık дәuiri. – Astana, 2017. – 508 b.

5. S.V.Pavlovskaja. Vospominania i dnevniki otechestvennyh istorikov kak istoricheki istochnik izuchenie obşestvenno-politicheskoi i nauchno-pedagogicheskoi jizni Rosi konsa XIX – nachala XX vekov. Avtoreferat na soiskani kandidat istoricheskikh nau. 2006 g. Rosia. Nijni Novgorod.

6. Kolädich T.M. Vospominania pisatelei: problemy poetiki janra. – Moskva., Megatron, 1998.

7. Leiderman L. Dvijenie i vremeni i zakony janra: Janrovyie zakonomernosti razvitia sovetskoj prozy 60-70-e gody. Sverdlovsk. 1982.

МРНТИ:17.07.41

<https://doi.org/10.51889/2020-2.1728-7804.48>

Тұяқбаев F., ¹ Өтегенова A. ²

^{1,2}Қорқыт Ата атындағы Қызылорда мемлекеттік университеті,
Қызылорда, Қазақстан

МҰҚАҒАЛИ МАҚАТАЕВ КҮНДЕЛІКТЕРІНДЕГІ КӨҢІЛ-КҮЙ СЕЗІМДЕРІ

Аңдатпа

Күнделік - қазақ әдебиеттану ғылымында аз зерттелген тақырыптың бірі. Белгілі өнер адамдары мен мемлекет, қоғам қайраткерлерінің күнделік жазуы бұрыннан бар үрдіс. Бірақ осындай тұлғалардың күнделік жазбалары әдебиеттану ғылымының аясында зерттеліп, оның жанрлық, стилдік ерекшеліктері талданып, әдеби жанр ретінде өз бағасын ала алмай келеді.